

ARE
CAPITALISMUL
UN
VIITOR?

IMMANUEL WALLERSTEIN

RANDALL COLLINS

MICHAEL MANN

GEORGI DERLUGUIAN

CRAIG CALHOUN

Traducere din limba engleză de
VERONICA TOMESCU

comunicare(●)ro

Redactor: Carmen Botoșaru
Tehnoredactor: Olga Machin

Immanuel Wallerstein, Randall Collins, Michael Mann,
Georgi Derluguian, and Craig Calhoun
Titlul original: *Does Capitalism Have a Future?*

Copyright © Immanuel Wallerstein, Randall Collins, Michael Mann,
Georgi Derluguian, and Craig Calhoun
All rights reserved.

First published in the United States of America in 2013 by
Oxford University Press

Copyright © Editura COMUNICARE.RO, 2015,
pentru prezenta ediție în limba română
Toate drepturile asupra prezentei ediții în limba română aparțin
Editurii COMUNICARE.RO.

Editura COMUNICARE.RO este departament în cadrul Școlii Naționale de
Studii Politice și Administrative, Facultatea de Comunicare și Relații Publice.

SNSPA, Facultatea de Comunicare și Relații Publice
Str. Povernei, nr. 6
010643 București
România
www.editura.comunicare.ro
E-mail: editura@comunicare.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Are capitalismul un viitor? / Immanuel Wallerstein,
Randall Collins, Michael Mann, ...; trad.: Veronica Tomescu. –
București: Comunicare.ro, 2015
ISBN 978-973-711-525-6

I. Wallerstein, Immanuel
II. Collins, Randall
III. Mann, Michael
IV. Tomescu, Veronica (trad.)

330.342.14(100)

Cuprins

Introducere: Următoarea mare schimbare 5

1

IMMANUEL WALLERSTEIN, Criza structurală,
sau de ce vor deveni nemulțumiți capitaliștii de
capitalism 17

2

RANDALL COLLINS, Sfârșitul clasei de mijloc:
nu mai există cale de scăpare 57

3

MICHAEL MANN, Ne apropiem de sfârșit,
dar al cui? 107

4

GEORGI DERLUGUIAN, Ce a fost comunismul? 151

5

CRAIG CALHOUN, Care sunt în prezent amenințările la
adresa capitalismului? 195

Concluzie: Să revenim la realitate 245

1

CRIZA STRUCTURALĂ,
SAU DE CE VOR DEVENI
NEMULȚUMIȚI CAPITALIȘTII
DE CAPITALISM

de
Immanuel Wallerstein

Analiza mea se bazează pe două premise: prima, capitalismul este un sistem și toate sistemele au viață; nu sunt niciodată eterne. A doua, fiind un sistem, înseamnă că a funcționat pe baza unui set specific de reguli timp de, cred eu, aproximativ 500 de ani de existență și voi încerca să formulez pe scurt aceste reguli.

Un sistem are o viață. După formularea succintă a lui Ilya Prigogine: „Avem o vârstă, civilizația noastră are o vârstă, universul are o vârstă...”¹ Aceasta înseamnă, din punctul meu de vedere, că toate sistemele pe care le cunoaștem, de la cele infinitezimabile la cele mai mari (universul), inclusiv

1. Ilya Prigogine, *The End of Certainty: Time, Chaos, and the New Laws of Nature*, The Free Press, New York, 1996, p. 166.

sistemele sociale istorice de mărime medie, trebuie analizate în funcție de trei momente calitative diferite: momentul nașterii; funcționarea în timpul vieții „normale” (cea mai lungă perioadă); momentul dispariției (criza structurală). În această analiză a situației în care se află sistemul mondial modern, explicația nașterii sale nu ne interesează. Dar celelalte două momente – regulile funcționării capitalismului pe timpul vieții „normale” și modalitatea dispariției acestuia – sunt problemele centrale pe care le vom trata.

Ceea ce afirmăm este că, odată ce am înțeles care sunt regulile ce au permis sistemului mondial modern să funcționeze sub forma unui sistem capitalist, vom înțelege de ce este în prezent în faza terminală de criză structurală. Atunci vom putea sugera cum funcționează faza terminală și cum va funcționa probabil în următorii 20-40 de ani.

Care sunt caracteristicile – *sine qua non*-ul – capitalismului ca sistem, ca sistem mondial modern? Mulți analiști se concentrează pe singura instituție pe care o consideră crucială. Aceasta poate fi munca salariată. Sau producția pentru schimb și/sau profit. Sau lupta de clasă între antreprenori/capitaliști/burghezi și salariați/proletari lipsiți de proprietate. Sau piața „liberă”. Niciuna dintre definițiile caracteristicilor definitorii nu are prea mare valoare pentru mine.

Motivele sunt simple. Munca salariată există în lume de mii de ani, nu doar în lumea modernă. Mai mult, în sistemul mondial modern avem și muncă de alt tip, nu doar salarizată. Producția bazată pe profit există de mii de ani. Dar niciodată nu a fost realitatea dominantă a unor sisteme istorice. „Piața liberă” este într-adevăr mantra sistemului mondial modern, dar piețele din sistemele

mondiale moderne nu au fost niciodată scutite de reglementările guvernelor sau de considerații politice, și nici nu ar fi fost posibil una ca asta. Există firește luptă de clasă în sistemele mondiale moderne, dar descrierea burghez-proletară a claselor angajate în conflict este mult prea îngustă.

Din punctul meu de vedere, pentru ca un sistem istoric să fie considerat sistem capitalist, caracteristica dominantă sau decisivă trebuie să fie căutarea consecventă de a acumula *neîntrerupt* capital – acumularea de capital cu scopul de a acumula și mai mult capital. Și pentru ca această caracteristică să prevaleze, trebuie să existe mecanisme care să penalizeze actorii care caută să acționeze pe baza altor valori sau altor obiective, astfel încât acești actori care nu se conformează să fie eliminați mai devreme sau mai târziu de pe scenă, sau cel puțin îngrădiți serios în capacitatea lor de a acumula cantități semnificative de capital. Toate instituțiile din sistemele mondiale moderne funcționează pentru a promova, sau cel puțin sunt constrânse să promoveze acumularea neîntreruptă de capital.

Prioritatea acumulării de capital cu scopul de a acumula și mai mult capital mi se pare un obiectiv cu totul irațional. A spune că este irațional, în aprecierea mea a raționalității materiale sau substanțiale (*materielle Rationalität* a lui Weber), nu înseamnă că nu poate funcționa (raționalitatea formală a lui Weber), în sensul că este în stare să susțină un sistem istoric, cel puțin pentru o vreme îndelungată. Sistemul mondial modern durează de aproximativ 500 de ani și, în ceea ce privește principiul de la baza lui, acumularea neîntreruptă de capital, acesta a avut un succes extraordinar. Însă, după cum vom arăta, perioada capacității sale de a continua să funcționeze pe baza acestui principiu a ajuns acum la sfârșit.

I. CAPITALISMUL ÎN FAZA FUNCTIUNĂRII „NORMALE”

Cum a funcționat capitalismul în practică? Toate sistemele fluctuează. Mai precis, mașinăria sistemului deviază constant de la punctul său de echilibru. Exemplul cel mai familiar pentru majoritatea oamenilor este fiziologia corpului uman. Inspirăm și expirăm. Avem nevoie să inspirăm și să expirăm. Dar există mecanisme în interiorul corpului uman și în sistemul mondial modern care restabilesc echilibrul sistemului, un echilibru în mișcare, cu siguranță, însă un echilibru. Ceea ce considerăm momentul funcționării „normale” a sistemului este perioada în care presiunea de a reveni la echilibru este mai mare decât presiunea care îndepărtează de echilibru.

Există multe asemenea mecanisme în sistemul mondial modern. Cele mai importante – importante în sensul că ele sunt cele mai hotărâtoare în a determina dezvoltarea istorică a sistemului – sunt ceea ce voi numi ciclurile Kondratieff și ciclurile hegemonice. Iată cum funcționează acestea.

Să analizăm mai întâi ciclurile Kondratieff: pentru a acumula cantități semnificative de capital, producătorii au nevoie de un cvasi-monopol. Numai dacă au cvasi-monopol își pot vinde produsele la prețuri cu mult mai mari decât costurile de producție. În sisteme cu adevărat competitive, cu flux cu adevărat liber al factorilor de producție, orice cumpărător inteligent poate găsi vânzători care vor vinde produsele pentru un profit de un ban, sau poate chiar sub costul producției. Nu poate exista profit adevărat într-un sistem perfect competitiv. Profitul adevărat necesită existența unor limite ale pieței libere, și anume un cvasi-monopol.

Însă cvasi-monopolurile nu se pot stabili decât cu două condiții: (1) produsul este o inovație pentru care există – sau se poate induce existența – unui număr rezonabil de mare de cumpărători doritori; și (2) unul sau mai multe state puternice sunt doritoare să folosească puterea statului pentru a preveni (sau cel puțin a limita) intrarea altor producători pe piață. Pe scurt, cvasi-monopolurile nu pot exista decât dacă piața nu este „liberă” în sensul că statul se implică.

Cu toții am ajuns să numim asemenea produse cvasi-monopolizate „produse de vârf”. Sunt „de vârf” în sensul că determină un procent însemnat din activitatea economică mondială – ele însele, sau prin produse conexe. De fiecare dată când se stabilesc asemenea cvasi-monopoluri, urmează o expansiune, o „creștere” în economia mondială, iar perioada se consideră una de „prosperitate”. Asemenea perioade sunt de obicei perioade cu niveluri ridicate de ocupare a forței de muncă datorită nevoilor de personal atât ale producătorilor de cvasi-monopol, cât și ale celor de produse conexe și datorită cheltuielilor de consum ale personalului angajat. Și în vreme ce anumite părți ale sistemului mondial și unele grupuri din acesta fără îndoială că o duc mult mai bine decât restul, pentru majoritatea persoanelor și grupurilor această perioadă de creștere a producției este o situație în care „fluxul ridică toate bărcile”.

Statul poate face multe pentru crearea și păstrarea unui asemenea cvasi-monopol. Îl poate realiza prin cadrul legal, printr-un sistem de patente, sau alte forme de protejare a așa-numitei proprietăți intelectuale. Poate oferi asistență directă industriei cvasi-monopolizate, mai ales în privința cercetării și dezvoltării. Poate fi un cumpărător major, adesea la prețuri inflatare. Își poate folosi puterile geopolitice